

*М.М. Матюха,
канд. екон. наук, доцент
Академія муніципального управління, м. Київ*

Проблеми автоматизації обліку основних засобів

Стаття присвячена питанням автоматизації обліку основних засобів. Проведення аналогії між паперовою формою ведення бухгалтерського обліку й автоматизованою формою обліку. Зокрема, автоматизація обліку основних засобів дає змогу зменшити кількість і рутинність таких видів робіт як підрахунок ефективності використання цих засобів, дотримання строків поновлення і ремонтів засобів виробництва.

Проблема автоматизації облікової роботи на підприємстві тісно пов'язана з формуванням інформації для прийняття глобальних і локальних напрямків діяльності, розробки пропозицій по встановленню відхилень і коригуванні роботи, прогнозування обраної політики підприємства на більш новому пост-індустріальному рівні. Використання комп'ютерної техніки при автоматизації обліку дає змогу підвищити рівень ефективності управління підприємством і тим самим збільшити ефективність діяльності всього процесу діяльності підприємства. Зокрема, автоматизація обліку основних засобів дає змогу зменшити кількість і рутинність таких видів робіт як підрахунок ефективності використання цих засобів, дотримання строків поновлення і ремонтів засобів виробництва.

Нині багато досліджень пов'язано з вирішенням проблем автоматизації облікової роботи підприємств. Дослідження в основному спрямовані на комплексне вирішення автоматизації, поєднання автоматизації різних ділянок облікової роботи та бухгалтерського, управлінського і податкового обліку. Створенню інформаційних систем обліку приділяли увагу вітчизняні дослідники: професор Ф.Ф. Бутинець, В.П. Завгородній, С.В. Івахненко та ін. Але постійне вдосконалення технічних засобів, програмного забезпечення на сьогодні залишає ці дослідження актуальними і такими, що потребують постійного оновлення.

Сьогодні ринок пред'являє нові вимоги до діяльності підприємств, які діють у всьому світі. В основу цих вимог покладені міжнародні правила і стандарти, дотримання яких – це умова виживання підприємств у сучасних ринкових умовах. Однією із проблем сьогодні є перехід на нові сходинки по формуванню інформаційного забезпечення підприємства. Саме цьому присвячений даний матеріал.

Методичні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про основні засоби визначені Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби” (наказ Мінфіну України від 27.04.2000 № 92). Правила ведення податкового обліку основних фондів регламентуються законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 22.05.97 № 283/97 ВР, зі змінами і доповненнями.

До складу необоротних активів відносяться основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, капітальні інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, негативний гудвіл.

В умовах функціонування автоматизованої інформаційної системи обліку на АРМ бухгалтера з обліку НА вирішуються наступні завдання:

- облік наявності та руху ОЗ, НМА по місцях зберігання або експлуатації;
- облік надлишків та нестач ОЗ та НМА;
- облік амортизаційних відрахувань;
- облік переоцінки ОЗ;
- облік НМА;
- облік капітальних інвестицій;
- облік інших НА.

Автоматизоване рішення завдань з обліку необоротних активів на АРМБ базується на створенні і веденні інформаційної бази про наявність основних засобів, яка сформована на підставі інвентарної картотеки.

Призначення АРМБ з обліку необоротних активів полягає у виконанні наступних системних обліково-контрольних операцій:

- автоматизації документування первинної інформації; оперативного управління, контролю за наявністю і рухом основних засобів, нематеріальних активів, інших необоротних матеріальних активів та інших необоротних активів;
- нарахування амортизації та видачі необхідної інформації на принтер або на екран дисплея по запиту користувача.

Для обробки інформації з обліку необоротних активів доцільно створювати дво- або тривірневу систему АРМБ.

Технологічний процес обробки інформації складається з наступних етапів:

- створення нормативно-довідкової інформації на момент впровадження;
- підготовки первинної інформації;
- створення інвентарної картотеки на момент впровадження;
- розрахунок амортизації;
- проведення розрахунків на АРМБ і занесення інформації в інформаційну базу;
- формування інформації для наступного використання та перезапис її в суміжні АРМБ;
- проведення контролю й аналізу результатної інформації;
- прийняття управлінських рішень за наявною інформацією.

Управління роботою АРМБ по обліку необоротних активів і вибір функцій здійснюються автономно в діалоговому режимі через головний модуль з використанням трьох рівнів управління системою.

Інформаційний взаємозв'язок АРМ бухгалтера залежить від організації обліку основних засобів, територіального розташування АРМБ, потужності технічних засобів і інформаційних потоків.

Початком роботи є формування, коригування нормативно-довідкової інформації, яка складається з наступних елементів: Довідник фірм; Довідник

“Підрозділи”; Довідник “Працівники” з визначенням матеріально відповідальних осіб (МВО); Довідник господарських операцій; Довідник “Проводки господарських операцій”; Довідник “План рахунків бухгалтерського обліку”; Довідник “Майно” (03, НМА, МШП (необоротні активи)); Довідник “Напрямки діяльності”.

Після формування нормативно-довідкової інформації формується інвентарна картотека основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів шляхом введення початкових залишків за допомогою документів “Акт прийому-передачі/дооцінки 03, НМА, ІНМА” та “Акт введення в експлуатацію 03, НМА, ІНМА” або документа “Акт вводу залишків майна”.

Програмне забезпечення введення й обробки первинного обліку включає набір формалізованих процедур, що забезпечують: введення даних у відповідності зі структурою первинного документа; контроль реквізитів, що вводяться, на основі прийнятих методів; контроль машинного документа; коригування даних первинного обліку; алгоритмічну обробку показників первинного обліку; організацію хронологічної бази даних; висновок на екран, друк даних первинного обліку, введених в обробку. На АРМБ по обліку необоротних активів інформаційне забезпечення створюється у вигляді локальної бази. Після введення нормативно-довідкової, первинної інформації проводиться розрахунок і відображення вихідної інформації.

Для аналітичного обліку необоротних активів автоматизованим шляхом ведеться інвентарна картотека. Для ведення інвентарної картотеки використовується довідник “Майно” (або “03, НМА, ІНМА”), в якому відображаються всі необхідні дані для управління й обліку даних. Бухгалтер на підставі картки має можливість проаналізувати стан основних засобів, термін служби, суми нарахованого зносу, терміни і суми переоцінки основних засобів, правильність застосування відсотків амортизаційних відрахувань і методів нарахування амортизації, а також правильність нарахування і віднесення на рахунки виробничої діяльності амортизаційних відрахувань.

Для переоцінки, тобто зміни балансової вартості або накопиченого зносу основних засобів та нематеріальних активів, використовується документ “Індексація” з Журналу документів “Майно” (або “03, НМА, ІНМА”). Для здійснення переоцінки вводяться коефіцієнти переоцінки по кожному інвентарному номеру, після чого здійснюється прорахунок, але потрібно мати на увазі, що при необхідності зміни залишкової вартості потрібно змінювати або балансову вартість, або знос. У результаті використання даного документа здійснюється переоцінка балансової вартості 03, НМА та їх зносу. Документ має дві друковані форми: “Індексація балансової вартості” та “Індексація зносу”. Дані про переоцінку формуються в інвентарній картотечі. Важливе місце займає перевірка правильності і повноти проведеної переоцінки основних засобів. З цією метою бухгалтер здійснює перегляд усієї картотеки і перевіряє правильність застосування встановлених коефіцієнтів переоцінки, формування нової вартості основних засобів і нарахованого зносу, а також отримує можливість одержати необхідні зведення по наступних параметрах: по даті введення основних засобів, по інвентарному номеру, по інвентарній

картці, по виду основних засобів, по групі основних засобів, по даті переоцінки, по вартості основних засобів, по балансовому рахунку, по сумі зносу основних засобів.

На підставі первинних даних і нормативно-довідкової інформації, введених в інформаційну систему, здійснюється відображення інформації про наявність і рух по підрозділах, матеріально відповідальних особах, по напрямках, видах діяльності і підприємству в цілому. З цією метою формується “Оборотна відомість по рахунках 03, НМА, ІНМА”, “Оборотна відомість руху 03, НМА, ІНМА”, “Залишки 03, НМА, ІНМА”, “Відомість амортизаційних нарахувань”, “Картка 03, НМА, ІНМА”, “Обчислення амортизаційних нарахувань”, “Вибуття 03, НМА, ІНМА”, “Інвентаризаційна відомість 03, НМА, ІНМА”. Для проведення аудиту ці відомості можна одержати в запитному режимі по вищезазначених угрупованнях.

Для здійснення нарахування і розподілу амортизаційних відрахувань по рахунках бухгалтерського обліку формують “Відомість амортизаційних нарахувань” та “Обчислення амортизаційних нарахувань”. На підставі “Відомості амортизаційних нарахувань” бухгалтер здійснює за необхідний період аналіз і контроль правильності формування сум нарахованої амортизації. За допомогою відомості “Обчислення амортизаційних відрахувань” бухгалтер здійснює контроль за сумами нарахованого зносу та перерахуванню податку до бюджету.

“Оборотна відомість по рахунках 03, НМА, ІНМА” призначена для зображення кількісного та вартісного вираження руху, тобто залишків на початок та кінець а також оприбуткування та вибуття інвентарних об’єктів по одному з рахунків НА – “Капітальні інвестиції”, “Знос НА” та “03”, “НМА”, “ІНМА”. За допомогою цієї відомості бухгалтер перевіряє правильність ведення кількісного аналітичного та бухгалтерського синтетичного обліку. Знайдені розбіжності в результатах цієї відомості та бухгалтерської відомості “Оборотно-сальдова відомість по рахунку” свідчать про існування помилок у документальному оформленні господарських операцій.

“Оборотна відомість руху 03, НМА, ІНМА” призначена для виводу кількісного руху інвентарних об’єктів, але не по рахунку, а саме по інвентарних об’єктах в їх балансовій або залишковій вартості.

“Інвентаризаційна відомість 03, НМА, ІНМА” призначена для проведення інвентаризації об’єктів на підприємстві.

Для здійснення контролю за правильністю і повнотою нарахування податку на додаткову вартість на придбані і реалізовані основні засоби формується по запиті бухгалтера довідкова інформація про суми податку на додаткову вартість у розрізі інвентарних об’єктів.

Відомість “Картка 03, НМА, ІНМА” призначена для виводу повної інформації про кількісний та сумарний рух по обраному інвентарному об’єкту за певний період у балансовій та залишковій вартостях по рахунках “Капітальні інвестиції” та рахунках “03”, “НМА”, “ІНМА” в експлуатації.

На підставі даних відомостей бухгалтер аналізує і виявляє неправильно введені дані, а також несвоечасність відображення записів у бухгалтерському обліку. З використанням довідника припустимої кореспонденції рахунків здійснюється контроль на правильністю відображення в бухгалтерському

обліку проведених господарських операцій. При виявленні неправильно проведених господарських операцій здійснюється формування довідкової інформації по проведених бухгалтерських записах з відображенням правильної бухгалтерської проводки.

Комплексний підхід до обліку, контролю, аналізу, аудиту й управління основними засобами дозволяє оперативно одержувати всі необхідні дані за визначений період і істотно підвищує рівень управління фінансово-господарською діяльністю підприємства.

Бухгалтерський облік операцій з основними засобами здійснюється по окремих об'єктах із застосуванням типових форм первинного обліку, затверджених наказом Міністерства статистики України від 29.12.95, а також спеціальних розрахунків бухгалтерії (розрахунок нарахування амортизації). В системі "1С: Бухгалтерія" кожен етап обліку основних засобів супроводжується створенням окремого електронного документа, який є засобом внесення первинної облікової інформації в програму й автоматичного формування бухгалтерського проведення відповідної господарської операції. Кожен з електронних документів обліку операцій з основними засобами в програмі відповідає певній типовій формі первинного бухгалтерського обліку (таблиця).

Отже, заповнення одного з перерахованих у таблиці електронних документів програми "1С: Бухгалтерія" дає можливість одночасно здійснювати роздільне ведення бухгалтерського і податкового обліку основних засобів. Але потрібно пам'ятати, що досягнення такого результату неможливе без правильного і повного заповнення довідника програми "Необоротні активи", в якому доцільно організувати багаторівневий і аналітичний облік, що дозволить ефективніше використовувати можливості програми. На першому рівні довідника пропонується створити дві групи:

- основні засоби;
- нематеріальні активи.

На другому рівні окремі групи доцільно створити відповідно до класифікації основних засобів і нематеріальних активів у бухгалтерському обліку (стандарт 7 п. 5.1, 5.2). Тільки в ці групи можна вносити аналітичні дані по об'єктах основних засобів і нематеріальних активів. Якщо на підприємстві експлуатується велика кількість об'єктів основних засобів різних видів і призначення, то можливе створення наступних рівнів довідника, в залежності від потреб споживача.

Внесення аналітичної інформації в довідник здійснюється за допомогою спеціального електронного документа "Основні засоби." Документ містить дві закладки: основні та додаткові.

В діалогове вікно закладки "основні" вносяться основні реквізити об'єкта, які будуть використовуватись для його ідентифікації та ведення первинного бухгалтерського обліку (повна назва об'єкта, його інвентарний номер, код, первісна вартість тощо).

Діалогове вікно закладки "додаткові" містить опцію "Виробниче (підлягає амортизації в податковому обліку)", включення якої передбачає, що вартість об'єкта буде віднесена на збільшення балансової вартості відповідної групи основних фондів у податковому обліку, яка вибирається на закладці "Податковий облік".

**Відповідність електронних документів обліку операцій з основними засобами програми "1С: Бухгалтерія"
типовим формам первинного бухгалтерського обліку**

Типові форми первинного бухгалтерського обліку		Електронні документи системи "1С: Бухгалтерія"	
Назва документа	Призначення	Назва документа	Призначення
1	2	3	4
03-1 "Акт приймання-передачі основних засобів"	Оформлення операції ведення в експлуатацію окремих об'єктів, передача об'єкта за плату, без плати і за договором оренди	"Введення в експлуатацію"	– Ведення в експлуатацію окремих об'єктів у результаті придбання за плату, внесків у статутний фонд, отриманих безкоштовно; – відображення здійсненої операції в бухгалтерському і податковому обліку накопичення інформації для аналізу і формування бухгалтерської і податкової звітності
03-2 "Акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих і модернізованих об'єктів"	Оформлення витрат, пов'язаних з поліпшенням об'єкта, що приводить до збільшення майбутніх економічних вигод	"Модернізація необоротних активів"	Оформлення витрат, пов'язаних з поліпшенням об'єкта, що приводить до збільшення майбутніх економічних вигод, відображення понесених витрат у бухгалтерському і податковому обліку, накопичення інформації для аналізу і формування бухгалтерської та податкової звітності
03-3 "Акт на списання основних засобів"	Оформлення ліквідації об'єкта (крім автотранспорту) внаслідок повного їх зносу, аварійного стану тощо	"Ліквідація необоротних активів"	– Оформлення операції із вибуття основних засобів у зв'язку з моральним і фізичним зносом, а також при їх реалізації; – відображення здійсненої операції в бухгалтерському і податковому обліку; – накопичення інформації для аналізу і формування бухгалтерської та податкової звітності
03-6 "Інвентарна картка обліку основних засобів"	Аналітичний облік об'єктів основних засобів	Електронний документ "Основні засоби" довідника "Необоротні активи"	Збереження аналітичної інформації про об'єкт для потреб бухгалтерського та податкового обліку
Розрахунок бухгалтерії "Нарахування амортизації в бухгалтерському обліку"; розрахунок бухгалтерії "Нарахування амортизації в податковому обліку"	Нарахування амортизації основних засобів за методами, що передбачені в п.26 П(С)БО 7 і в наказі про облікову політику підприємства, нарахування амортизації основних фондів у відповідності зі ст.8 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств"	"Нарахування зносу".	Нарахування амортизації основних засобів за методами, що передбачені в п. 26 П(С)БО 7 і в наказі про облікову політику підприємства; нарахування амортизації основних фондів у відповідності зі ст. 8 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". Відображення здійсненої операції в бухгалтерському і податковому обліку, накопичення інформації для аналізу і формування бухгалтерської та податкової звітності

Крім того, у вікні закладки “додаткові” передбачається заповнення необхідних даних для ведення бухгалтерського обліку. Тут вноситься інформація про рахунок затрат, в дебет якого буде відноситись сума нарахованого зносу; вид затрат – для віднесення суми нарахованої амортизації на відповідну статтю калькуляції собівартості продукції; метод нарахування зносу, ліквідаційна вартість об’єкта і строк корисного використання, що будуть використовуватись у процесі здійснення розрахунку амортизації.

Введення в експлуатацію об’єктів виконується в програмі за допомогою документа “Введення в експлуатацію”, куди вносяться дані про місце його експлуатації, матеріально-відповідальну особу тощо. На підставі такого документа є можливість створити типовий документ 03-1 “Акт приймання-передачі основних засобів”.

Для відображення в обліку операцій по ремонту і модернізації основних засобів у програмі створюється документ “Модернізація необоротних активів”. Якщо в довіднику в параметрах відповідного аналітичного об’єкта включено опцію “Виробничі”, то в документі відкривається група реквізитів “Зміна балансової вартості”, куди вносяться (або редагуються) дані про суму затрат на модернізацію об’єкта, яка буде відноситись на валові витрати звітного періоду в податковому обліку (в межах 5% сукупної авансової вартості відповідної групи основних фондів) і суму таких затрат, яка буде віднесена на збільшення балансової вартості відповідної групи в податковому обліку. Створений документ дозволяє оформити на паперовому носії типовий документ 03-2 “Акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих і модернізованих об’єктів”.

Інформація про списання і реалізацію основних засобів вноситься в програму за допомогою документа “Ліквідація необоротних активів”. При створенні документа потрібно в першу чергу вказати причину вибуття об’єкта: списання чи реалізація. Якщо включено режим “Списання”, то в табличній частині документа для потреб відображення даних в бухгалтерському обліку будуть внесені суми первинної вартості нарахованого зносу. В податковому обліку операція списання буде відображена по першій групі у відповідній сумі, а по другій і третій групах тільки по кількості, згідно з вимогами чинного законодавства. При включенні режиму “Реалізація” в табличній частині документа відкриваються для заповнення додаткові колонки:

- “Ціна без ПДВ”;
- “Сума без ПДВ”;
- “Сума з ПДВ”.

На підставі внесених в колонки даних програма після проведення документа сформує відповідні проводки по рахунках бухгалтерського обліку і відобразить здійснену операцію відповідними сумами в складі валових доходів чи валових витрат у податковому обліку. Крім того, створений документ дозволяє оформити і вивести на паперовий носій типовий документ 03-3 “Акт на списання основних засобів”, накладну на реалізацію і податкову накладну.

Нарахування амортизації в програмі здійснюється за допомогою електронного документа “Нарахування зносу”, який має два варіанти заповнення:

- “Розрахувати амортизацію в податковому обліку”;
- “Розрахувати амортизацію в бухгалтерському обліку”.

При нарахуванні амортизації використовуються реквізити електронного документа “Основні засоби” довідника “Необоротні активи”. Обравши перший варіант, необхідно внести в діалогове вікно документа розмір понижуючого коефіцієнту і період (квартал), за який нараховується амортизація. Для здійснення нарахування амортизації в бухгалтерському обліку необхідно проконтролювати правильність відображення в документі відповідного періоду (звітний місяць). Проведення виконаних розрахунків по рахунках бухгалтерського обліку або у відповідні реєстри податкового обліку здійснюється натискуванням кнопки “Провести”. В роздрукованому варіанті створені документи можна отримати як “Відомість нарахування амортизації” – бухгалтерський або податковий облік відповідно.

Вся внесена в програму інформація про рух основних засобів і зміни їх вартості буде відображатись на відповідних рахунках (субрахунках) бухгалтерського обліку основного плану рахунків. Для потреб податкового обліку в основному плані рахунків передбачені спеціальні позабалансові рахунки відповідно до класифікації основних фондів у податковому обліку:

- 03 1 – Основні засоби, група 1 (податковий облік);
- 03 2 – Основні засоби, група 2 (податковий облік);
- 03 3 – Основні засоби, група 3 (податковий облік);
- 03 4 – Основні засоби, група 4 (податковий облік).

Для отримання аналітичних і підсумкових даних а також формування фінансової і податкової звітності на підставі внесеної інформації використовують стандартні і регламентовані звіти, сформувати які можна звернувшись до головного меню “Звіти”.